

ELEMENTI SEMIOLOGIJE ROLANA BARTA

Najpre nekoliko hronoloških određenja. Poznato je da su *Elementi semiologije* bili po prvi put objavljeni 1964. (u časopisu *Communication*, br. 4), dok se *Sistem mode* pojavio 1967. Zašto je „onda, u knjizi kao što je ova, koja je postavila kao prvenstveni princip nastojanje da se prati konstituisanje semiologije Rolana Barta, zašto je, dakle, obrnut taj redosled i *Sistem* predstavljen pre *Elementata*? Pitanje koje je utoliko opravdanije postaviti ukoliko je čitalac imao priliku da, u jednom drugom delu o istoj temi, sretne sledeću rečenicu: »Iz *Elementata* će proistići *Sistem Mode*«. Stvari su, međutim, mnogo složenije. Veći deo rada na *Sistemu*, videli smo, bio je završen između 1958. i 1963., što u najmanju ruku znači da su *Elementi* (objavljeni 1964.) bili pisani u isto vreme. O tome, uostalom, imamo svedočenje samoga Barta: »Mislio sam najpre da izgradim jednu ozbiljnu socio-semiologiju Odeće, celokupne Odeće (čak sam bio i otpočeo istraživanja; zatim, nakon jedne privatne opaske Levi-Strosa, odlučio sam da se ograničim na pisanu odeću (opisanu u modnim žurnalima). Zbog te promene *Sistem mode* se pojavio mnogo kasnije no što je bio zamišljen, i čak, velikim delom urađen«. Ovaj citat očigledno potvrđuje tezu koju smo napred izneli: *Sistem mode* bio je »zamišljen i, čak, velikim delom urađen« znatno pre svoga objavljivanja, napominje ovde Bart, a drugde je već spomenuo da je taj rad otpočeo 1958., i sve to navodi nas na zaključak da analiza mode prethodi pojavi *Elementata*. To nije samo biografski problem, i to što se ja za trenutak zaustavljam na ovim činjenicama, to je stoga što one treba da nam omoguće da bolje razumemo konceptualno izgrađivanje *Elementata*. Videćemo, u stvari, da iako se Bart ovde prikazuje čvrstim sosirom, mada često nastavlja, interpretira, obnavlja Sosira, on iz osnova osporava učitelja iz Ženeve u jednoj tački: u odnosima između semiologije i lingvistike. Sećamo se da je po Sosiru lingvistika, nauka na putu svoga konstituisanja, bila deo semiologije, nauke koju tek treba konstituisati. Tako Bart u *Elementima* predlaže: »Sve u svemu, već sada treba prihvatiti mogućnost da se jednoga dana preokrene Sosirova postavka: lingvistika nije deo, čak ni povlašćeni deo, opšte nauke o znacima, već je semiologija deo lingvistike«. A u *Sistemu mode* on prihvata gotovo istu poziciju: »Valja, dakle, možda obrnuti Sosirovu formulaciju i ustvrditi da je semiologija deo lingvistike«. Dakle, vidimo da se taj postulat javlja kao nužnost. U napred citiranom tekstu autor objašnjava da ga je jedna sugestija Levi-Strosa navela da se ograniči na pisanu odeću, ali celokupni postupak u *Sistemu mode* podrazumeva je da je stvarni kod trebalo da bude zamenjen jezikom. I činjenica da se izlaganja o odeći, kao i o putnom kodu, nalaze svakom prilikom u *Elementima* pokazuje da je, u vreme kada je pisao ovaj tekst, Bart već bio doveo do izvesnog stepena izgrađivanje *Sistema*. Zbog tih unutrašnjih razloga u evoluciji dela, kao i zbog spoljašnjih (izjava autora), ja sam izabrao da ta dva dela predstavim ovakvim redom, koji je prividno nelogičan. A ovo nas, još jedandput, vodi do postupka praksa-teorija, koji sam već istakao. Jer, ako je *Sistem mode* delo metode koje predstavlja i istovremeno i tim redom teoriju i njenu primenu, treba znati da su se, uistinu, stvari odvijale nešto drugačijim redom, mada, bez sumnje, manje mehanički no što bi se iz ovoga izlaganja dalo zaključiti. Naime, rad na korpusu mode naveo je Barta da razvije izvestan broj pojmova pozajmljenih iz lingvistike, kao i da preokrene sosirovski predlog i, sa toga stanovišta, *Elementi* su proizvod *Sistema*, oni proističu direktno iz neje, čak i ako ovaj poslednji nije bio napisan, već samo zamišljen i rađen u vreme publikacije *Elementata*. Problemi deskripcije koje je sreo suočen sa modom, silili su autora na teorijsku refleksiju, koja je opštiji izraz našla u *Elementima*. Ali, definitivna redakcija *Sistema* nastala je posle publikacije *Elementata*, i ceo metodolški uvod inspiriše se njima, dok je tekst koji sledi (opis) inspirisao njih. Rad o odeći i modi je, dakle, istovremeno i proizvođač i proizvod teksta koji nas ovde interesuje, i to je ono što čini dvosmislenim ovaj hronološki problem.

Pošto smo sve ovo precizirali, nužno je da se, isto tako, setimo još jednog dela, objavljenog 1960., a to je već spominjano delo Andre Martinea, *Elementi opšte lingvistike*. Verovatno je,

naime, da je Bart, prema tom modelu, želeo da napravi jedan priručnik semiologije, koji bi za ovu bio ono što je Martineovo delo za lingvistiku. Priručnik, to jest praktično, uvodno delo, neka vrsta ključa. I on će, odista predložiti jedan postupak, izvestan broj opozitnih pojmova, ukraatko, instrument za analizu. Ali, autor je najpre sebi postavio jedno pitanje: zašto je semiologija tako malo napredovala od vremena kada ju je Sosir zamislilo? I odgovara: zato što je izučavala samo kôdove od ograničenog interesa, a da se nadnela nad sisteme sa pravom sociološkom dubinom, ona bi ispod ovih vrlo brzo pronašla jezik. Što će reći da predmeti, znaci, ponašanja, znače nešto ali istovremeno predstavljaju mešavinu jezika, a skupovi predmeta (odeća, hrana, pokućstvo) postaju semiološki sistemi samo posredstvom jezika, koji kod njih razlaže označavajuće i imenuje označeno. Zato bi možda trebalo obrnuti Sosirov predlog i reći da je semiologija deo lingvistike: »Semiologija je, dakle, možda pozvana da se ograniči na područje *translingvistike*, koja će se baviti čas mitom, pričom, novinskim člankom, čas predmetima naše kulture, ukoliko se o njima govori (kroz štampu, reklamni letak, intervju, razgovor i možda čak posredstvom unutrašnjeg uobraziljnog jezika)«⁵

Vidimo, dakle, najpre da semiologija, kako je ovde zamišljena, predlaže sebi kao moguće predmete izučavanja, mnogo složenije i mnogo šire elemente, no što je to slučaj kod Mumena ili Prieta, na primer (putni kôd, grb, hemijska nomenklatura): Bart se opredeljuje za teškoću tamo gde pomenuti semiolozi biraju jednostavne sisteme, koji se lako podvrgavaju njihovim teorijama. Kod njih teorija bira predmet izučavanja, dok je kod Barta obrnuto: on nastoji da izgradi jednu teoriju (koja će se prilagoditi što većem broju sistema. Ali, vidimo takođe da lingvistika, predstavljena kao nužna u semiološkom pristupu, neće biti potpuno onakva kakvom je uzimaju lingvisti: ne radi se, u stvari, o analizi sklopa jezika nekog semiološkog sistema, u njegovom *govornom* ili *pisanom* vidu, pomoću dvostruke artikulacije (kako se čini kada se analizira jedan jezik, bar u strukturalnoj lingvistici), već, mnogo pre, da se razviju nove jedinice, koje neće biti ni *foneme* ni *morfeme* (ili *moneme*), a čiji nam se prototip javio prvi put u *sistemu mode: matrice*. Zato će autor uzeti pojmove proizišle iz lingvistike, ali ne pretendujući da su oni dovoljni za semiološku analizu, da se, takvi kakvi su, mogu na nju primeniti, niti da će uvek biti čuvani: radi se, da se poslužimo njegovim rečima, o »principu klasiranja pitanja«, sasvim privizornom i problematičnom.

JEZIK—GOVOR

Ovaj par je, pre svega, praktično pozajmljen od Sosira, bez ikakvih modifikacija (kod Barta čak nalazimo ovu rečenicu: »*Jezik* je dakle, može se reći, jezik uopšte (*la langage*), *manje govor*«, dok u Sosirovom *Tečaju opšte lingvistike* čitamo: »*Jezik* (*la langue*) je za nas jezik uopšte (*le langage*), *manje govor*«. Blistkost je očigledna), zatim preciziran kroz odnose prema Merlo-Pontiju, Brendalu, Martineu i Hjelmselevu. Reč je, po autoru, o naglašavanju podele koju je u jeziku izveo danski lingvista koji je tu razlikovao tri plana: *Shemu*, *normu* i *običaj*, gde *shema* pripada *formi*, a grupa *norma-govor-običaj* *supstanci*. U ovome se, po Bartu, sa lingvističkog stanovišta, sastoji obogaćenje sosirovske dihotomije, ali istovremeno ostavlja u senci izvestan broj problema, koje ćemo ovde navesti:

— Može li se jezik poistovetiti sa kôdom, a govor sa porukom? (Martine misli da može, Giro to poriče).

— Je li sintagma isključivo činjenica govora, ili, pak, već u jeziku postoje otvrdle sintagme?

— Je li jezik usključivo područje pertinentnosti, ili pak valja prihvatiti da se tu nalaze i izvesne nepertinentne crte.

Osim toga Bart podseća i ukratko raspravlja o pojmovima *idiolekata* i *dvostrukih struktura*: još uvek smo, ponovimo, to, u kritu lingvistike.

Kakav interes ta opozicija između jezika i govora može imati u semiologiji? Citirajući brojne discipline u kojima je ona bila ili bi mogla biti korisno upotrebljena (filosofija, antropologija, sociologija...), autor ubrzo tvrdi: »Ovaj sažeti prikaz pokazuje da pojam *Jezik/Govor* sadrži obilje mogućnosti za ekstrema — ili meta-lingvistička izvođenja. Reći ćemo, dakle, da postoji jedna opšta kategorija *Jezik/Govor*, šira od svih sistema značenja; u nedostatku boljih, zadržaćemo izraze *Jezik* i *Govor*, čak i kada je reč o komunikacijama čija supstanca nije verbalna«. Ali, zavisno od sistema, opozicija će morati da bude ponovo promišljena i prilagođena. Tako, za odeću, naći ćemo distinkciju *jezik/govor* onakvom kakvu je postavio Sosir u *nošenoj odeći* (to je, na primjer, ono što je bilo postulirano u odlomku iz dela Trubeckojca, citiranom na čelu prethodnog poglavlja), ali *fotografisana odeća* (odeća—slika) će pripadati pre području govora, dok će *pisana odeća* pripadati području jezika. Naprotiv, u slučaju hrane, distinkcija *jezik/govor* primenjuje se lakše i praktično bez transformacije: postoji prehrambeni jezik (pravila isključivanja, opozicije tipa slano/slatko, pravila povezivanja...) i prehrambeni govori (jela). Obrok će tako biti struktura (to jest elemenat jezika) različito ispunjena, zavisno od slučaja (što je elemenat govora).

Pravi problem koji se postavlja kada ovaj par primenjujemo na nelingvističke sisteme, u strogom smislu reči, jeste problem porekla jezika. Kada je reč o jednom lingvističkom sistemu, stvari su jasne: jezik i govor su u dijalektičkom odnosu, govor stvara jezik, ali jezik determiniše govor, gde skup individualnih činova (govora) konstituise tu društvenu pojavu što je jezik. Svako učestvuje, dakle, u izgrađivanju sistema, jezik kao društvena pojava neprekidno biva određivan individualnim potrebama, ali istovremeno i determiniše te upotrebe. Sasvim je drugačije sa slučajevima kao što je moda, kola, polkucstvo, itd., gde odlučujuće grupe fabrikuju jezik, koji Bart onda krsti *logo-tehnika*, a u granicama koje nameću potrebe i ideologija, pri čemu oni koji se njime koriste kao i same *logo-tehnike* nemaju nikakvog uticaja. Osim toga, dok je u slučaju lingvističke statistička važnost govora u odnosu na jezik ogromna, u sistemima kao što je sistem automobila ili pokucstva, govor je sasvim oskudan, obim slobodnog povezivanja »modela« uzan, ograničen na nekoliko varijacija. Što će reći da bi nam valjalo napretnuti se da zamislimo jezike bez govora, i dopunimo par *jezik/govor* trećim izrazom, nosiocem značenja. Primer koji ovde Bart daje (u izrazu *duga ili kratka haljina* haljina je »podloga« »promenljivog« dug/kratak) pokazuje nam, ukoliko je to još potrebno, važnost rada na odeći i, dakle, na *Sistemu Mode* u izgrađivanju *Elementata*: moda je sistem gde je govor još oskudan, i valja voditi računa o takvim sistemima pri ustanovljavanju instrumenta analize.

OZNAČAVAJUĆE I OZNAČENO

Ovaj drugi sosirovski par jeste u srcu semiološkog problema i projekta, jer se tiče konstituenata znaka, i Bart, pošto je izložio različite upotrebe toga izraza (kod Valona, Pirsca, Junga...) i odnosu u koje on tu stupa sa drugim izrazima, vraća se na strogo sosirovsku ortodoksnost: znak je jedinica sa dva lica, označavajućim i označenim (što, uostalom, podrazumeva da je semantika deo lingvistike, jer je označeno deo znaka). Zatim ga stavlja u hjelmslevljevsku perspektivu, uvodeći poznatu podelu:

forma izraza
supstanca

forma sadržine
supstanca

Forma je ono što lingvistika nastoji da opiše, dok se supstanca tiče nelingvističkog univerzuma. Tako, kada je reč o izrazu, (ili, ako više volite, području označavajućih) fonologija izučava formu, a fonetika supstancu. Ta distinkcija između *forme* i *supstance* može biti korisna i u semiologiji, gde su izvesni sistemi izgrađeni pošav od jedne supstance koja nije prvenstveno označavajuća, već katkada pre svega utilitarna: hrana, odeća, itd. Kao upotrebnim predmeti (njihova prvenstvena uloga je da hrane, da pokrivaju), ovi predmeti su skrenuti ka značenju, tvoreći tako ono što Bart naziva *funkcije—znaci*, to jest semantizirane funkcionalne elemente. Autor ovde vidi jednu opštiju shemu, što označava, uostalom, da je za njega područje dejstva semiologije praktično neograničeno. Prvo vreme sheme: »Čim ima društva, svaka upotreba je preobrazena u znak te upotrebe«. Drugo vreme, ponovna funkcionalizacija tako konstituisanog znaka, koji se ponovo javlja kao predmet upotrebe, ali različite, skrenute upotrebe: Na kakav krzneni kaput gledaće se kao da isključivo služi tome da zaštiti od hladnoće. Tako se pred nama ukazuje društvo prožeto *funkcijama—znacima*, u kojima se celokupna tehnika semantizuje, što semiologu pruža neograničeno polje delovanja.

Ali, to delovanje podrazumeva da onaj koji to čini ume klasirati označene, da ume organizovati *formu sadržine*. Lingvistika je ovde od male koristi: ona je katkada pokušavala, da, prema fonološkom modelu, analizira smisao pertinentnih crta, ili sema, ali joj, međutim nije pošlo za rukom da izgradi strukturalnu semantiku. Takođe je teško predložiti bilo šta za klasiranje semioloških označenih: nalazimo se pred jednim netaknutim područjem. Bart se, međutim, »usuđuje« da iznese tri ideje povodom toga:

1. Trebalo bi razlikovati izološke sisteme od neizoloških: prvi funkcionišu na označavajućima koji su nerazdvojni od označenih, drugi funkcionišu na nečiji teret, na teret artikulisanog jezika koji osnažuje realni kôd (ode je jasno vidljiv trag rada na modi).

2. Moguće je da se funkcije, koje se javljaju u jednom posebnom sistemu, nađu u drugim sistemima i konačno sačinjavaju funkcije Ideološkog sistema našeg društva.

3. Najzad, skupovi označenih, koji odgovaraju ovim sistemima, mogu biti različito čitani, na različitim nivoima, zavisno od osoba koje ih primaju.

I, uprkos skromnosti autora (»usudićemo se samo na tri opaske«), ove opaske su veoma sugestivne, posebno druga, na koju ćemo se vratiti u jednom drugom poglavlju, a koja sugerise da različite semiološke deskripcije mogu dovesti do rasvetljavanja organizacije neke ideologije, sa binarnim parovima pertinentnih crta, koje joj služe kao osnova.

Ako klasiranje označenih nije baš lako, klasiranje označavajućih, zauzvrat, ne postavlja velike teorijske probleme: uloga komutacije je upravo u tome da omogući segmentiranje i klasiranje, i mi smo njenu primenu već videli povodom mode i komutativnih klasa. Ostaju, onda, još dva tipa odnosa, koji su takođe pozajmljeni od Sosira: *značenje*, unutrašnji odnos u znaku, između označavajućeg i označenog, i *vrednost*, spoljaš-

mariana fon vereškin: PRALJE, tempera na kartonu

alfred kubin: NOSOROG U DZUNGLI, mešana tehnika

nji odnos znaka, koji sačinjavaju razlike između znakova. U ovim tačkama Bart još jednom nastoji da ide dalje od Sosira. Nakon što je izložio pojmove *značenje* i *vrednost*, i za to upotrebio metafore samoga Sosira (list papira, talas), on sugerise da *razlaganje*, koje je izgleda zajedničko svim semiološkim sistemima, možda opravdava jednu buduću nauku, koja bi obuhvatala semiologiju i toksonomiju: »artologija ili nauka o deobama«. Postoji uostalom možda neka veza između te ideje i druge opaske koju smo napred istakli: funkcije koje bi, s one strane različitih sistema, konstituisale bazu Ideološkog sistema, ne bi li one takođe konstituisale i kriterije pertinentnosti razlaganja od kojega bi *artologija* načinila predmet svoga izučavanja? Bilo kako bilo, kod Barta je reč o intuiciji (ili smernoj želji, ako baš hoćete), ali te sukcesivne napomene omogućuju da bolje razumemo ono što on podrazumeva pod semiologijom: to je, razume se, nauka o svim značenjima, a pošto su značenja posvuda (sve do upotrebnih predmeta), ona je nauka o društvu takvom kakvo ono jeste, i kakvim se ukazuje, što izgleda podrazumeva da bi semiologija mogla da postane nauka o ideologiji, nauka koja bi imala ideologiju za isključivi predmet izučavanja.

SINTAGMA I SISTEM

Poslednji sosirovski par koji je Bart preuzeo, jeste onaj koji se danas uopšteno naziva *sintagma/paradigma*. Sa svoje strane, Sosir je govorio o *sintagmatičkim* i *asocijativnim odnosima* i autor prihvata izraze *sintagma* i *sistem*. Sintagma je povezivanje označavajućih jedinica kada je sistem linearan (što je slučaj sa jezikom) i to je, u svim slučajevima, mesto odnosa između prisutnih jedinica; sistem (ili paradigma) je osa odnosa između jedne prisutne jedinice u sintagmi i odsutnih jedinica. Ali sintagma i sistem se možda podudaraju u dva oblika mentalnih aktivnosti. Sosir je to bio nagovestio, Jakobson probudio taj nagoveštaj, približavajući sintagmu *metonimije* i sistem *metafore*, i upozoravajući da je moguće postojanje izlaganja sa metaforičkom dominantom (filmovi Čarli Čaplina, nadrealističko slikarstvo), i izlaganje sa metonimijskom dominantom (ep, realistički roman).

U tom pravcu istraživanja Bart vidi mogući put prelaska iz lingvistike u semiologiju. Najpre, njemu je lako da pokaže da su dve sosirovske ose primenljive na sisteme koje izučava: tako, različite vanijante slatkiša čine paradigmu (sistem), a skup jela jednog obroka čini sintagmu; suknja, pantalone i haljina čine paradigmu, a povezivanje kreveta, ormana i noćnog stočića čini sintagmu. itd. Zatim, pošto je razmotrio tipove binarnih opozicija, koje je predložio Trubeckoj a Kantineo (Cantineau) preuzeo, i upitao se bez zaključka, je li binarizam inherentan semiološkim sistemima ili je on možda pre »metajezik, posebna toksonomija kojoj je suđeno da je odbaci istorija čiji je jedan trenutak ona bila⁹«, on se vraća Jakobsonovim predlozima. Ne vode li nas metafora i metonimija ka mogućnosti kršenja dve sosirovske ose? Ili pak, da budemo tehničiji: ako je Trnkin zakon (koji je smatrao da u fonologiji dva elementa jedne korelacije ne mogu koegzistirati u jednoj sintagmi, bar ne na približan način) pogrešan, zar se ne može upravo u projekciji paradigme na sintagmu videti taj »strukturalni skandal«, ta transgresija različitih žanrova, jednog od zakona retorike? Talko, da se poslužimo jednim primerom, rima može biti smatrana kao stavljanje u sintagmu paradigmatskih elemenata, i kreacija će se javljati na granicama ove dve ose. Još jedanput ta intuicija, taj pravac istraživanja izgleda ovde pride, ali on otvara put ostalim istraživanjima, drugim radovima koji će Barta kasnije zaokupiti.

Zatim, pošto je preuzeo shemu konotacije onakvu kakva je

gabriela minter: ZUTA KUĆA, ulje na kartonu

ona već bila predstavljena u *Sistemu Mode* (v. prethodno poglavlje), autor završava jednim kratkim tekstom u kojem sakuplja tri metodološka principa (primenjena u *Sistemu*, kao što smo videli): nužnost homogenog *korpusa*, nužnost rada na *sinhroniji*, i, najzad, važnost principa *pertinentnosti*, sva tri, još jednom, pazajmljena od lingvistike, a posebno od Andre Martinea.

Vidimo, dakle, da *Elementi semiologije* predstavljaju jedan od najortodoksnijih bartovskih tekstova, sa gledišta strukturalne lingvistike: u tom naporu za naučnošću koji je za njega bio karakterističan u tom periodu, autor je sebi odredio da napreduje korak po korak, i da prihvati postupak samih lingvista, onakav kakav mu se ukazao u *Elementima opšte lingvistike*. I, paradoksalno, to je upravo ono što mu lingvisti zameraju. Već smo spomenuli i komentarisali napade Žorža Munena, a potrebno je takođe da govorimo i o napadima Luja Prieta¹⁰. Pošto je podsetio na ulogu Sosira u rađanju ideje semiologije, Prieto suprotstavlja, kao i Munen, semiologiju komunikacije, čiji će najbolji predstavnik biti Erik Bojsen (Eric Buyssens), semiologiji značenja, što je Bartova. Zatim se dalje bavi komunikacijom, pošto je nadmoćno ustvrdio: »Važnost semiologije značenja izgleda očevidnom, nema šta. Što se tiče važnosti semiologije komunikacije, ona je mnogo veća no što bi se predpostavilo, kada bi se isključivo insistiralo na važnosti načina nelingvističkih komunikacija¹¹«. Ova pozicija je, naravno, podložna istim kritikama kao i pozicija Munena: daleko je od toga da je dokazano da komunikacija i značenje određuju dva isključiva skupa, baš naprotiv, dopušteno je pretpostaviti da svaka komunikacija proizilazi iz značenja. Ali ta pretpostavka, ponovimo to, stavlja u pitanje fundamentalne principe strukturalne lingvistike koja smatra da je prvenstvena uloga jezika komunikacija. I isključenje Barta iz prihvaćenog polja semiologije (to jest iz polja prihvatljivog) predstavlja ovde čimjenicu školskog dogmatizma: van komunikacije nema spasa (taj dogmatizam se, uostalom, manifestuje na još zlobniji način: u indeksu *Jezika*, delu koje je priredio A. Martine, Bart je predstavljen kao esejist i kritičar, kao da se, onaj koji je to pisao, bojao da mu pero ne oprlji prste ako bi napisao »semiolog«). A ta odbrana izvesne lingvističke ortodoksije ne može a da istovremeno ne izgleda da ima ideološku i političku prirodu. Jedan skoriji tekst no što su tekstovi Munena i Prieta, ali iz iste škole, tvrdi, na primer, da se »ideološke realnosti ne tiču direktno lingviste¹²«, što dopušta pretpostavku da bi »komunikacija« bila proces ideološki neutralan. To je nešto kao pandan prvobitnom paralogizmu, u koji je Bart, po Munenovoj zamerci, bio pao, osim ako se jednostavno ne radi o jednom sofizmu: u oba slučaja u pitanju su fundamenti izvesne lingvistike (i semiologije koju ova podrazumeva).

1. Guy de Mallac, Margaret Eberbach, *Barthes*, Paris, 1971, Editions Universitaires.

2. *Tel Quel*, br. 47, str. 99.

3. *Elements de semiologie*, str. 81.

4. *Système de la Mode*, str. 7.

5. *Eléments*, str. 81.

6. *Ibid.*, str. 97.

7. *Ibid.*, str. 113.

8. *Ibid.*, str. 114.

9. *Ibid.*, str. 157.

10. Pozvaćemo se ovde na tekst Luja Prieta, »Semiologija«, štampan u delu Enciklopedije Plejade, *Jezik*, N. R. F., 1968.

11. *Ibid.*, str. 94.

12. J. Molino, »La connotation«, u: *La linguistique*, 1971., 1, str. 30.

1. Guy de Mallac, Margaret Eberbach, *Barthes*, Paris, 1971, Editions Universitaires (Iz knjige, Luis-Jean Calvet, Roland Barthes, Payot, Paris, 1973.)

Preveo sa francuskog
Zoran Stojanović